

آموزش "مدرسه محور" روشی مؤثر برای

آماده‌سازی معلمان

معرفی مقاله

نویسنده: دکتر زهرا بازرگان

مقاله حاضر با اشاره به کاستیهای نظام آماده‌سازی معلمان در زمینه‌های مختلف، از جمله در روشهای تعامل و برخورد با دانشجو - معلمان، شرایط فیزیکی و مادی مراکز تربیت معلم و به‌خصوص در تنظیم و اجرای برنامه‌های کارورزی، یکی از روشهای جدید و موفق را که از سال * ۱۹۹۱ در نظام آموزشی کشور انگلستان برای آماده‌سازی معلمان آینده به کار گرفته می‌شود و به نام "آموزش مدرسه محور" شناخته شده است، معرفی می‌نماید. در این روش که براساس فلسفه مدیریت مشارکتی پایه‌گذاری شده، مدارسی که در آنها کارورزی انجام می‌گیرد به عنوان شرکا و همکاران اصلی در تربیت معلمان آینده تلقی می‌شوند و معلمان مدرسه در طراحی و اجرای برنامه کارورزی و همچنین در آموزش و ارزشیابی دانشجو - معلمان نقش عمده‌ای به عهده دارند. از طرف دیگر، در آموزش مدرسه محور به اثرات این همکاری با مدرسه توجه می‌شود و کارورزی دانشجویان به عنوان وسیله‌ای مؤثر برای ایجاد تغییر و تحول در مدرسه و نوعی آموزش ضمن خدمت برای معلمان محسوب می‌گردد.

نویسندهٔ مقاله سپس ضمن اشاره به مشکلات معلمان کشور در انطباق و کاربرد دانش و معلومات کسب شده، بر ضرورت ایجاد مدارس تجربی وابسته به مراکز تربیت معلم و دانشکده‌های علوم تربیتی تأکید می‌نماید؛ با این استدلال که این نوع مدارس می‌توانند محیط مناسبی برای دانشجو - معلمان در تلفیق تئوری و عمل و در تمرین نوآوری‌ها و روشهای پیشرفته آموزشی باشند. همچنین با توجه به اثرات مثبت همکاری مدارس و مراکز تربیت معلم، مراحل اجرای آموزش مدرسه محور و کاربرد آن در ایران را توضیح می‌دهد.

این مقاله را خانم دکتر زهرا بازرگان، استاد محترم دانشگاه تهران، تهیه کرده و در اختیار فصلنامه قرار داده است که به این وسیله از ایشان قدردانی می‌شود.

فصلنامه

مقدمه

مطالعات محدودی که طی سالیان اخیر توسط برخی از دانشجویان دوره‌های کارشناسی ارشد در مورد شناخت تفاوت‌های بارز بین عملکرد معلمان فارغ‌التحصیل از مراکز تربیت معلم و سایر معلمان صورت گرفته، بیانگر این واقعیت است که میان عملکرد این دو نوع معلم تفاوت چشمگیری مشاهده نمی‌شود و معلمان فارغ‌التحصیل از مراکز فوق، برتری قابل توجهی نسبت به سایر همکاران خود در زمینه‌هایی مانند کلاس‌داری، روشهای تدریس، رابطه با دانش‌آموزان و ... نشان نمی‌دهند. به طور مثال، نگاهی به درون کلاسهای مختلف و تماشای طرز قرار گرفتن شاگردان نشان می‌دهد که دانش‌آموزان در همه کلاسها هنوز در یک گروه بزرگ تحت تعلیم قرار می‌گیرند؛ آنها به طور ردیفی پشت سرهم می‌نشینند و در سکوت و با حالتی منفعل به گفتار معلم گوش می‌دهند. انتقال معلومات در همه مدارس یک‌طرفه و از سوی معلم به شاگرد است؛ در حالی که معلمان آموزش دیده ما در دوران تحصیل در مراکز تربیت معلم درباره موضوعهایی مانند تفاوت‌های فردی، روشهای جدید تدریس، چگونگی شرکت دادن شاگردان در فعالیتهای کلاس و در گروههای کوچک، دهها کتاب خوانده و آموزش دیده‌اند.

با این‌که یکی از دلایل همسانی و شباهت بین روشها و اقدامهای آموزشی و پرورشی معلمان فارغ‌التحصیل از مراکز تربیت معلم و معلمان آموزش ندیده، می‌تواند ناشی از تسلط عاداتها و سنتهای معمول در مدارس و مقاومت در مقابل نظرات و افکار جدید باشد، اما دلیل محتمل‌تر را شاید بتوان در کاستیهای نظام آماده‌سازی معلمان در زمینه‌های مختلف (مثل روشهای تعامل و برخورد با دانشجو معلمان)، در شرایط فیزیکی و مادی این مراکز، در انتخاب نیروهای انسانی غیرمتخصص (۱) و به‌خصوص در تنظیم و اجرای برنامه‌های کارورزی جست‌وجو کرد (۲).

با همه اهمیت‌هایی که هر یک از برنامه‌های آموزش و پرورش مراکز تربیت معلم در پرورش معلمان باصلاحیت کشور دارد، در این مقاله تنها یکی از برنامه‌ها، یعنی کارورزی دانشجویان، مورد بررسی قرار می‌گیرد.

کارورزی در تربیت معلم

کارورزی در تربیت معلم، عملی کردن مطالب نظری همراه با تمرینهای متعدد و مکرر برای رسیدن به مهارتهای عملی تدریس است (۳).

فعالیت کارورزی از این جهت حایز اهمیت است که وسیله‌ای برای تلفیق تئوری و عمل می‌باشد و کارآیی دانشجویان را در کاربرد اطلاعات و دانش کسب شده در محیطی واقعی

افزایش می‌دهد. در طی این فعالیتها دانشجو - معلم فرصت می‌یابد تا با بهره‌گیری از راهنمایی معلمان با تجربه، از وظایف و مسؤولیتهای متعدد یک معلم آگاهی یابد؛ نقاط ضعف و قوت تدریس خود را بشناسد و مهارتهای حرفه‌ای خود را در زمینه تدریس، رابطه با دانش‌آموزان و استفاده از مفاهیم آموزشی و غیره تقویت نماید.

وضعیت کارورزی در مراکز تربیت معلم ایران

مسائل مربوط به کارورزی دانشجویان در ایران را می‌توان از سه بُعد زمان اختصاص داده شده به کارورزی، پذیرش دانشجو - معلم در مدرسه و نحوه انجام این فعالیت مورد بررسی قرار داد. زمان اختصاص داده شده به فعالیتهای کارورزی، به رغم اهمیت و ضرورت این تجربه، محدود است و تنها بخش کوچکی از کل برنامه تربیت معلم را دربر می‌گیرد؛ بدین معنی که دانشجو - معلم پس از آشنایی مقدماتی با مدرسه و الزامات کلاس، طرح درس و غیره در مرکز تربیت معلم به مدرسه‌ای معرفی می‌شود و تحت نظارت معلمی که به عنوان راهنمای وی فعالیت می‌کند، به مشاهده تدریس می‌پردازد. این مشاهده پس از مدتی به تدریس نیمه مستقل و سپس به تدریس مستقل در کلاس منتهی می‌شود. وظیفه کارورزی معلم که از سال دوم تحصیل آغاز می‌گردد، شامل چند ساعت کارورزی در هفته طی حدوداً ۲۱ جلسه است.

در مورد نحوه پذیرش دانشجو - معلم در مدرسه باید دانست از آنجا که مدارس در قبال پذیرش دانشجویان از امتیاز خاصی برخوردار نمی‌شوند، پذیرش آنان در مدرسه غالباً به عنوان یکی از وظایف اجباری و باری بردوش مدرسه تلقی می‌شود و دانشجو - معلمان کمتر از پذیرش و حمایت مدرسه و راهنمایی برنامه‌ریزی شده برخوردار می‌گردند. انجام کارورزی در مدارس به رغم وجود نظریات پیشرفته تعلیم و تربیت که در مراکز تربیت معلم نیز مورد بررسی، تحلیل و توجیه قرار می‌گیرد، کمتر بر پایه مشاهده و تمرین نوآوری‌ها در زمینه آموزش و پرورش است. کارورزی غالباً در مدارس انجام می‌گیرد که روشها و اقدامهای سنتی تربیتی بر آن حاکم می‌باشد. مدارسی که دانشجویان را می‌پذیرند معمولاً "راهنمایی آنان را به معلمی می‌سپارند که سابقه کار بیشتری دارد و تعداد قبول شدگان کلاس وی بیش از سایر کلاسهاست؛ در حالی که آنچه در زمینه کارورزی بیش از تعداد قبولی‌های معلم اهمیت دارد، خصوصیات دیگر وی مانند پذیرش نوآوری، کاربرد روشهای جدید در کلاس، میزان دانش و اطلاعات به روز شده، دوره‌های آموزشی گذرانده شده و از همه مهم‌تر تمایل و تعهد او برای راهنمایی و هدایت دانشجویان است. ارتباط بین مدرسه و مراکز تربیت معلم، در بسیاری از مواقع محدود است و در حد معرفی

دانشجو و بازدید او در محیط مدرسه و دریافت فرم ارزشیابی دانشجو از مسؤولان آموزشگاه در پایان دوره می‌باشد.

نظارت دقیق بر نحوه ارزشیابی دانشجو - معلم توسط مسؤولان مدرسه کمتر صورت می‌گیرد.

به طور کلی، در حالی که رسالت اصلی مراکز تربیت معلم، تربیت نیروی انسانی برای مقاطع مختلف تحصیلی است، تحقیقات انجام شده نشان می‌دهد که این مراکز ارتباط و همکاری مفید و مستمری با مسؤولان مقاطع مختلف آموزشی ندارند. رابطه این مراکز با مؤسسات آموزش عالی و سایر سازمانهای اجتماعی و تربیتی نیز بسیار محدود می‌باشد (۴).

"بدیهی است این نوع کارورزی که در محیطی نسبتاً غیرپذیرا و مقاوم در برابر تغییر و متفاوت با آنچه در دوران تربیت معلم به عنوان مدرسه مطلوب به دانشجویان معرفی شده است، انجام می‌گیرد و نیز کار با معلمانی که بعضاً آمادگی شخصی و آموزش کافی را برای هدایت کارورزان ندارند دانشجو - معلمان را نسبت به آموخته‌های خود در دوران تربیت معلم بدین می‌کند و آنها معلومات کسب شده خود را غیر واقعی و بی‌فایده می‌پندارند و به محض خروج از تربیت معلم آن را به فراموشی می‌سپارند" (۵).

بررسی نظرات معلمان در زمینه تجربیاتی که در دوره تربیت معلم کسب کرده‌اند و نتایج برخی از تحقیقات در مورد تحلیل مشکلات دانش آموزان، بدون این که به طور اخص بر برنامه کارورزی تأکید داشته باشد، به محیطی کتاب‌گرا، برنامه‌های از پیش تعیین شده و روشهای آموزش سنتی اشاره دارد (۶).

کاستیهای فوق در زمینه آماده‌سازی معلمان آینده برای تدریس مؤثر، یک تجدیدنظر کلی را در اهداف و برنامه‌های آموزشی مراکز تربیت معلم، روشهای تعامل و برخورد با دانشجو - معلم و به‌خصوص در تنظیم فعالیتهای کارورزی ایجاد می‌کند. در این راستا، بررسی و تحلیل تجربیات موفق سایر نظامهای آموزشی و بهره‌گیری از نتایج پژوهشهایی که در کشورهای مختلف با صرف وقت و هزینه‌های بسیار انجام گرفته است، می‌تواند برای برنامه‌ریزان آموزشی ما مفید واقع گردد تا با توجه به ارزشها، امکانات و محدودیتهای موجود در کشورمان، تغییرات و تحولات ضروری در جنبه‌های مختلف نظام آموزشی ایجاد گردد.

یکی از روشهای موقعی که از سال ۱۹۹۱ در نظام آموزشی انگلستان برای آماده‌سازی معلمان آینده به کار گرفته می‌شود، "آموزش مدرسه محور" است. این روش دارای ویژگیهای خاصی از نظر نحوه ارتباط با مدارس و تنظیم برنامه‌های کارورزی است که در ذیل شرح داده می‌شود.

آموزش مدرسه محور (۷)

در این روش که براساس فلسفه مدیریت مشارکتی پایه گذاری شده و به تربیت معلم مدرسه محور مشهور است، برای کارورزی دانشجویان اهداف دیگری غیر از کمک به تحقق هدفهای آموزشی تربیت معلم در نظر گرفته می شود. بدین معنی که به مفید بودن تجربه کارورزی برای رشد حرفه‌ای معلمان مدرسه و ارتقای کیفیت آموزشی و پرورشی دانش آموزان نیز به همان اندازه اهمیت داده می شود.

در کشور فوق براساس مقررات و آیین نامه‌های جدید (۸)، مدارس ابتدایی شرکا و همکاران اصلی آموزش عالی در تربیت معلمان آینده محسوب می شوند و از آنها انتظار می رود که مسؤلیت بیشتری در برنامه ریزی و مدیریت، دروس تربیت معلم و نیز در گزینش، آموزش و ارزشیابی دانشجو - معلمان به عهده داشته باشند.

براساس این برنامه، ساعات موظف حضور دانشجویان در مدارس، ۶۰ درصد افزایش یافته است و دانشجویان در یک دوره چهار ساله، به جای بیست هفته موظف اند سی و شش هفته از اوقات خود را در مدرسه بگذرانند. مشارکت مدارس ابتدایی و مراکز تربیت معلم دارای ویژگیهایی به شرح زیر است:

- تأکید بر نقش مدیر مدرسه در ایجاد تغییر و نوآوری؛
  - برنامه ریزی و تنظیم فعالیتهای کارورزی توسط مرکز تربیت معلم و مدرسه؛
  - تأکید بر نقش مربی گری معلمان در هدایت دانشجویان؛
  - در نظر گرفتن برنامه کارورزی به عنوان بخشی از برنامه توسعه مدرسه و رشد حرفه‌ای معلمان؛
  - ارزشیابی دانشجو - معلمان توسط مدرسه و مرکز تربیت معلم.
- در ذیل در مورد هر یک از ویژگیهای ذکر شده، توضیحاتی داده می شود:

۱- نقش مدیر مدرسه در ایجاد تغییر و نوآوری

با این که مدیران به طور مستقیم درگیر برنامه هدایت دانشجویان نیستند و این مسؤلیت غالباً توسط معاون آموزشی مدرسه یا معلم ارشد به عنوان هماهنگ کننده برنامه انجام می گیرد، اما با این حال نقش مدیر در این برنامه اساسی است؛ زیرا وظیفه اوست که نظر اولیا و هیأت امنای مدرسه را در مورد مشارکت با تربیت معلم جلب کند.

مدیر نمی تواند چنین تصمیمی را به تنهایی اتخاذ کند، زیرا لازمه مشارکت در این برنامه که بر کل مدرسه تأثیر می گذارد، حمایت و تعهد همه کارکنان است. بنابراین لازم است مدیران علاقه مند، ضمن توضیح فوایدی که این امر می تواند برای مدرسه داشته باشد و

فرصتهای متنوع یادگیری که برای دانش آموزان به وجود خواهد آمد، تمایل خود را برای شرکت در این برنامه در شورای معلمان ابراز کنند و با مشورت و اعلام همکاری معلمان مدرسه در این راه گام بردارند.

مشارکت مدرسه همچنین باید در انجمن اولیا و مربیان نیز مطرح شود تا اولیا در مورد ضرورت آن توجیه شوند و اطمینان حاصل کنند که برنامه حداقل مزاحمت را برای مدرسه و حداکثر فایده را برای دانش آموزان در پی خواهد داشت. به طور کلی، هر نوع تغییری در مدرسه باید با اولیا در میان گذاشته شود و موافقت آنان جلب شود؛ زیرا در غیر این صورت ممکن است از اثرات تدریس دانشجویان بر فرزندان خود نگران باشند. اگر به اولیا گفته شود که با حضور دانشجو - معلمان در کلاس، فرصتی فراهم خواهد آمد که معلم به آموزش انفرادی و کار با گروههای کوچک بپردازد، آنان اطمینان بیشتری خواهند یافت.

از الزامات دیگر این برنامه، ارتباط و مذاکره مستمر مدرسه با مراکز تربیت معلم است تا برنامه هدایت دانشجویان به نحوی تنظیم شود که به همان اندازه که برای دانشجویان مفید است، برای مدرسه نیز منافی در برداشته باشد.

نقش دیگر مدیر، بررسی میزان آمادگی معلمان مدرسه برای مربی‌گری است. مدیر مدرسه باید تشخیص دهد که در میان معلمان چه کسانی آمادگی و صلاحیت مربی‌گری دارند و آیا هر معلم شایسته‌ای می‌تواند مربی مطلوبی هم برای دانشجویان باشد. قدم بعدی برای مدیر پس از توجیه معلمان و تشخیص آمادگی آنان برای شروع این همکاری، تدارک آموزش آنان است.

۲- برنامه‌ریزی و تنظیم فعالیتهای کارورزی توسط مراکز تربیت معلم و مدرسه

نتایج تحقیقات در باره مشارکت مدارس و مراکز تربیت معلم، در مرحله اول به لزوم تفکر در باره این همیاری و در نظر گرفتن جنبه‌های مثبت و منفی، هزینه‌ها و جلب حمایت‌های لازم قبل از درگیر شدن مدرسه تأکید دارد.

مرحله بعدی صحبت با کل کارکنان مدرسه، برای تصمیم‌گیری در مورد مشارکت و تعیین روش مناسب راهنمایی دانشجویان براساس انتظارات مرکز تربیت معلم است. در هر روش یا مدلی که برای هدایت دانشجویان در نظر گرفته شود، لازم است نقش مدرسه و نقش مرکز تربیت معلم کاملاً مشخص و مدون گردد.

مسائل مدیریت ناشی از این همیاری، وسیع و گاه پیچیده است و مدرسه باید خط‌مشی مشخصی در این زمینه داشته باشد تا میزان تعهد مدرسه و سطح مشارکت آن را تعیین نماید. این خط‌مشی می‌تواند شامل موارد زیر باشد:

- تعهد مدرسه در پذیرفتن مسؤلیت و ایفای نقش اساسی و فعال در آموزش اولیه معلمان.

- تعهد مدیر در طراحی و سازمان دادن حضور دانشجو - معلمان و آموزش آنان در مدرسه در طول سال، به نحوی که وقفه‌ای در برنامه‌های مدرسه ایجاد نگردد.

- تصمیم‌گیری در مورد تعداد دانشجویانی که مدرسه می‌تواند به‌طور هم‌زمان بپذیرد و مدت زمانی که مدرسه می‌تواند در این برنامه مشارکت داشته باشد.

- تصمیم‌گیری در مورد انتخاب یک هماهنگ‌کننده برنامه کارورزی که مسؤلیت کامل دانشجویان را در مدرسه به عهده‌گیرد (تعیین نقش، مسؤلیت و رابطه حرفه‌ای هماهنگ‌کننده با سایر اعضای کادر آموزشی)^۱.

- تعیین مسؤلیت‌های مربیان، یعنی معلمانی که قرار است وظیفه راهنمایی دانشجویان را به عهده بگیرند.

- تعهد در مورد شرکت دادن دانشجو - معلمان در برنامه‌های مدرسه، آگاه نمودن آنان از مقررات و انتظارات مدرسه و تشویق آنان به حضور در شورای معلمان و در برنامه‌های آموزش ضمن خدمت مدرسه و در انجمن اولیا و مربیان، همراهی در گردهای علمی، ایجاد تسهیلات برای دستیابی به خدمات موجود در مدرسه و مشاهده تدریس سایر معلمان علاوه بر تدریس معلم راهنمای خود.

- نظر خواهی از دانشجویان در طول دوره و پایان آن در مورد نحوه حمایت مدرسه از آنان و تلاش در تقویت این حمایت برای تضمین یادگیری بهتر دانشجویان.

در تعیین این نوع خط مشی لازم است کارکنان آموزشی، اعضای انجمن اولیا و مربیان و استاد کارورزی تربیت معلم مشارکت داشته باشند تا در هر یک از افراد در مورد این همیاری، احساس تعلق و وابستگی ایجاد گردد.

۳- نقش مربی‌گری معلمان در هدایت دانشجویان

همان‌طور که اشاره شد، در آموزش مدرسه محور از معلمان انتظار می‌رود که نقش مربی‌گری را برای دانشجو - معلمان به عهده داشته باشند. ایفای این نقش علاوه بر هدایت فرآیند یادگیری دانشجویان، به رشد حرفه‌ای معلمان و مدرسان کارورزی کمک خواهد کرد.

نتایج پژوهشهایی که اثرات همکاری معلمان را در نگرش و رفتار دانشجو - معلمان مورد مطالعه قرار داده‌اند، بر این امر تأکید دارند که معلمان در مقایسه با مسؤولان مراکز تربیت معلم نفوذ بیشتری بر یادگیری دانشجو - معلمان دارند و از این رو، بهترین افراد برای

کمک به آنان محسوب می‌شوند؛ به شرط آن که متوجه اهمیت نقش مربی‌گری خود باشند و برای این کار، آموزش لازم را دریافت کنند (۹).

معلمانی که این نقش را می‌پذیرند باید مسؤلیتهای خاصی را به عهده بگیرند؛ از قبیل برنامه‌ریزی با دانشجو - معلم، تنظیم جلسات برای مشاهده تدریس، نظارت بر تهیه گزارش دانشجو در مورد تدریس مشاهده شده، بحث و تحلیل در زمینه درسی که مورد مشاهده قرار می‌گیرد، مطالعه گزارشهای کارورزی دانشجو - معلم و ارزشیابی مشترک کار دانش‌آموزان.

علاوه بر آن، باید با توافق سایر معلمان برنامه‌هایی جهت مشاهده فعالیت‌های آموزشی و پرورشی کلاس آنان برای دانشجو تنظیم شود. همه این موارد ذکر شده باید جزو شرح وظایف معلمی باشد که وظیفه مربی‌گری را به عهده می‌گیرد. اگر این وظایف قبلاً برنامه‌ریزی شود و با مشورت دانشجو و سایر همکاران تنظیم گردد؛ وقت ارزشمند معلم کلاس تلف نخواهد شد و برعکس، او خواهد توانست در مراحل آخر کارورزی، هنگامی که دانشجو مقداری از وقتش را به تدریس در کلاس می‌گذرانند، مقداری از وقت آزاد شده خود را صرف کار با گروه‌های کوچکی از دانش‌آموزان بنماید که نیاز بیشتری به حمایت و رسیدگی معلم یا فعالیت‌های جبرانی و غنی‌سازی دارند.

یکی دیگر از مسؤلیتهای معلم، کمک در ارزشیابی دانشجویان است. برخی از محققان، از جمله بلومبرگ (۱۹۷۴) (۱۰) معتقدند که ارزشیابی دانشجویان باید به عهده افرادی باشد که مسؤلیت راهنمایی آنان را به عهده دارند. راه حل منطقی این است که معلم کلاس و استاد کارورزی در تهیه یک برنامه تکوینی پیشرفت دانشجویان و تعیین اهداف یادگیری برای آنان با هم مشارکت داشته باشند و نقش هر یک با توجه به انتظارات آموزشی و پرورشی مرکز تربیت معلم روشن گردد.

آماده‌سازی و آموزش معلمان مدرسه

راهنمایی و هدایت دانشجو - معلمان برای نقش مهمی که به عهده خواهند داشت، کار آسانی نیست و لازمه‌اش این است که معلمانی که می‌خواهند این نقش را به عهده بگیرند، آموزش ببینند. اما بسیاری از معلمان از چگونگی ایفای این نقش آگاهی ندارند. برای آماده‌سازی و آموزش معلمان در جهت ایفای این نقش می‌توان با توافق مرکز تربیت معلم، از مدلهای مختلفی استفاده کرد. چند نوع از برنامه‌های آماده‌سازی معلمان به شرح زیر می‌باشد:

مدل یک - براساس این مدل یکی از معلمان یا معاون مدرسه، آموزش لازم برای هدایت

دانشجویان را در مرکز تربیت معلم دریافت می‌کند؛ سپس به عنوان هماهنگ کننده برنامه کارورزی مدرسه عمل می‌نماید. در این مدل، تعدادی از معلمان به عنوان مربی یا میزبان، مسؤلیت راهنمایی دانشجویان را به عهده می‌گیرند.

هماهنگ کننده که در موارد لزوم می‌تواند از وظیفه تدریس معاف شود، بر تجربیات کارورزی دانشجویان و کار معلمان نظارت می‌کند.

مدل دو - در این مدل یک یا دو معلم در مرکز تربیت معلم، آموزش لازم را دریافت می‌کنند و پس از بازگشت به مدرسه، اطلاعات و دانش کسب شده را در اختیار همکاران خود قرار می‌دهند و به نوعی آنان را برای ایفای نقش مربی‌گری آماده می‌سازند.

در این مدلها معلم هماهنگ کننده تا حدودی نقش استادکارورزی تربیت معلم را ایفا می‌کند و در نتیجه، نیازی به مراجعه مستمر استاد کارورزی برای بازدید کار دانشجویان در مدرسه نیست.

مدل سه - در این مدل همه معلمان در مدرسه خود، زیر نظر استاد کارورزی در برنامه آمادگی برای مربی‌گری شرکت می‌کنند. برنامه مربی‌گری برای همه معلمان و در جهت رشد حرفه‌ای آنان ارائه می‌شود. در این برنامه نقش هماهنگ کننده و مسؤلیت مربیان مشخص می‌شود و تعیین می‌گردد که هر کدام چگونه می‌توانند یادگیری دانشجو - معلمان را به عنوان یادگیرندگان فعال و معتقد به بهترین وجه تضمین نمایند.

۴- برنامه کارورزی به عنوان بخشی از برنامه توسعه مدرسه و رشد حرفه‌ای معلمان

مشارکت معلمان و نقش فعال آنان در برنامه‌ریزی و هدایت آموزش دانشجویان، وسیله‌ای برای ایجاد تغییر در نظام و فرهنگ مدرسه می‌باشد. مهم‌ترین تغییر در جهت رشد حرفه‌ای معلمان، تغییر نگرش آنان و آگاهی به این امر است که تدریس خواندن و نوشتن به دانش‌آموزان تنها هدف مدرسه ابتدایی نیست، بلکه مدرسه می‌تواند نقش مهم‌تری در فرآیند آموزش و پرورش در جامعه داشته باشد.

وجود دانشجو - معلمان در مدرسه، افکار تازه‌ای به ارمغان خواهد آورد و راهنمایی معلمان به دانشجویان در جهت تفکر انتقادی بر تدریس باعث خواهد شد که معلمان نیز در مورد اثربخشی تدریس خود تفکر کنند و اقدامات آموزشی و پرورشی خود را مورد تجدید نظر قرار دهند.

جلسات هماهنگی و شورای معلمان در مورد حق انجام این فعالیت به همکاری معلمان با هم و در نهایت، به انجام کارهای گروهی منتهی خواهد شد که دانش‌آموزان مهم‌ترین بهره‌گیران آن خواهند بود.

به همین ترتیب، حضور استاد کارورزی در مدرسه به عنوان یک شخص مرجع، فرصتی مناسب برای معلمان راهنما می‌باشد تا ضمن بحث و گفت‌وگو با وی از اندیشه‌ها و تحولات جدید در زمینه تعلیم و تربیت آگاه گردند. از طرفی، ارتباط نزدیک مدرسه با مرکز تربیت معلم و زمان نسبتاً طولانی حضور دانشجویان در مدرسه و شناختی که مدیریت مدرسه از طرز کار و برخورد دانشجویان پیدا می‌کند، باعث می‌شود تا هنگام استخدام معلمان جدید از این نیروی کارآمد که با وضعیت مدرسه و انتظارات آن آشنایی دارد، استفاده شود.

۵- ارزشیابی دانشجو - معلمان توسط مدرسه و مرکز تربیت معلم

برنامه هدایت دانشجویان در مدرسه باید مورد نظارت و ارزشیابی قرار گیرد. مناسب‌ترین فرد برای انجام این مسؤلیت معلمی است که نقش هماهنگ کننده را بر عهده گرفته است. معلم هماهنگ کننده با همکاری استاد کارورزی بر فعالیتهای دانشجویان، معلمان راهنمای آنان و دانش‌آموزان نظارت می‌نماید و اثرات برنامه را بر مدرسه، معلمان و دانش‌آموزان مورد ارزیابی قرار می‌دهد تا مشکلات اجتماعی تشخیص داده شود و به موقع رفع گردد.

مراکز تربیت معلم نیز در حمایت از دانشجو - معلمان، عملکرد هر مدرسه را مورد ارزیابی قرار می‌دهند تا اگر مدرسه‌ای نتوانست در جهت این مشارکت حرکت نماید به همکاری خود با آن خاتمه دهند.

به همین ترتیب، بازرسان یا راهنمایان تعلیماتی آموزش و پرورش بر نقشها و عملکردهای هر دو نهاد، یعنی مدارس و مراکز تربیت معلم، نظارت می‌نمایند.

منابع مالی و بودجه

اجرای برنامه همیاری مدرسه و تربیت معلم و مسؤلیتهای جدیدی که بر عهده معلمان قرار می‌گیرد، هزینه‌ای را به مدرسه تحمیل می‌کند که معمولاً توسط مراکز تربیت معلم تأمین می‌شود.

در انگلستان جهت حمایت از مدارس و مراکز تربیت معلم برای طراحی و اجرای نظام همیاری، از سال ۱۹۹۴ بودجه خاصی از سوی دولت به این دو بنیاد اختصاص یافت تا براساس نقشها و مسؤلیتهای جدید مدارس به آنها تعلق گیرد.

از سال ۱۹۹۶ به بعد، از سوی مراکز تربیت معلم، این حمایت مالی در اختیار مدارس قرار می‌گیرد که این مشارکت را می‌پذیرند. مبلغ آن هم براساس تعداد دانشجو - معلمان که در مدرسه تحت راهنمایی قرار می‌گیرند، تعیین می‌شود.

این بودجه شامل حق الزحمه معلمان راهنما، مخارج مربوط به حضور دانشجویان در مدرسه، هزینه جا به جایی و رفت و آمد معلمان از مدرسه به مرکز تربیت معلم و به عکس، هزینه معلمان رزرو برای مواقعی که معلم راهنما نمی تواند در کلاس خود حضور داشته باشد و سایر مخارج مربوط به همیاری می باشد.

بسیاری از مدیران مدارس در مورد چگونگی تخصیص این بودجه با معلمان که نقش اساسی را در هدایت دانشجویان دارند، مشورت می کنند. باید توجه کرد که بودجه فوق صرف برنامه های حمایت از دانشجویان گردد نه صرف هزینه های عمومی مدرسه.

کاربرد تربیت معلم مدرسه محور در ایران

در این که معلمان مدارس ما طی دوران تحصیل در مراکز تربیت معلم با دانش و نظریات جدیدی آشنا شده و حجم وسیعی از اطلاعات را در مورد روشهای یادگیری و نیازهای رشد کودکان به خاطر سپرده اند، شکی نیست. مشکل اساسی معلمان ما در حجم و نوع مطالب آموخته شده نیست، بلکه در انطباق و کاربرد دانش کسب شده است. همان طور که قبلاً اشاره شد، در مدارس موجود، امکان به کارگیری و تمرین نظریات و روشهای پیشرفته بسیار محدود است. برای رفع این مشکل پیشنهاد می شود تا علاوه بر ایجاد تغییرات در جنبه های مختلف زندگی در مراکز تربیت معلم، جهت تأمین فضایی نشاط آور، مقرراتی انعطاف پذیر و شرکت دادن دانشجویان در برنامه ریزی های آموزشی و پرورشی این مراکز، تعدادی مدارس تجربی وابسته به مراکز تربیت معلم نیز تأسیس شود.

مدارس تجربی در بسیاری از کشورها وابسته به مراکز تربیت معلم یا دانشکده های علوم تربیتی تأسیس می گردند. این مدارس که در چارچوب اهداف و برنامه های وزارت آموزش و پرورش عمل می نمایند، با استخدام معلمانی باصلاحیت و پرانگیزه شرایطی را ایجاد می کنند تا آنان بتوانند با حمایت و راهنمایی استادان مراکز تربیت معلم یا دانشگاه، آموزشهای لازم را برای به کارگیری نظریات و روشهای نوین آموزشی و پرورشی دریافت دارند. معلمان این مدارس از منابع، نشریات تربیتی و امکانات کمک آموزشی لازم برخوردار شده و می توانند از کتابخانه و سایر امکانات مراکز تربیت معلم یا دانشگاه نیز استفاده کنند.

از اهداف مهم دیگر این مدارس، ایجاد محیطی مناسب برای کارورزی دانشجویان است. در این مدارس دانشجویان می توانند با راهنمایی استادان خود، روشها و اقدامهای

پیشرفته و تجربیات موفقیت‌آمیز تربیتی را در محیطی که پذیرای نوآوری است، به مرحله اجرا در آورند و با تلفیق نظریه و عمل و کاربرد اطلاعات کسب شده در تربیت معلم، در توسعه روشهای جدید تربیتی در مدرسه نقش داشته باشند.

دانشجو - معلمانی که در این مدارس کارورزی می‌کنند، به دلیل محیط مساعد آموزشی و فرصتهایی که برای عملی نمودن نظریات تربیتی در اختیار آنان قرار می‌گیرد، هنگام فراغت از تحصیل و استخدام در مدارس با اعتماد به نفس بیشتری به تدریس می‌پردازند و غالباً موفق می‌شوند که بر مقاومت محیط در مقابل تغییر و نوآوری فایز آیند.

علاوه بر مدارس وابسته به مراکز تربیت معلم که بستر مناسبی برای استفاده از روشهای جدید، از جمله روش مدرسه محور است، سایر مدارس نیز می‌توانند با توجه به مزایای این روش از آن استفاده کنند. مراحل انجام کار را می‌توان به شرح زیر خلاصه نمود:

۱- مدیر مدرسه پس از مطالعه کافی و توجه به جنبه‌های مختلف این روش و حصول اطمینان از همکاری مرکز تربیت معلم و حمایت منطقه آموزشی و اولیا، می‌تواند در شورای معلمان پیشنهاد خود را مبنی بر شرکت در پروژه کارورزی با روش فوق مطرح و همکاری معلمان را جلب نماید.

۲- در جلسه مشترک مدیر و نمایندگان مدرسه با استادان کارورزی تربیت معلم یا دانشکده علوم تربیتی، فعالیتهای کارورزی، برنامه‌ریزی می‌گردد و مسؤلیت مدرسه و مرکز تربیت معلم در راهنمایی دانشجویان مشخص می‌شود.

۳- انتخاب یک هماهنگ کننده برای برنامه کارورزی در مدرسه و تعیین معلمانی که مایل‌اند در این برنامه شرکت داشته باشند.

۴- در این مرحله آموزش معلمان و آماده‌سازی آنان برای قبول مسؤلیت راهنمایی دانشجو - معلمان انجام می‌گیرد. آموزش معلمان با توافق طرفین و به وسیله استادان کارورزی در محل مدرسه یا مرکز تربیت معلم انجام خواهد گرفت.

۵- در این مرحله دانشجویان براساس برنامه تنظیم شده به مشاهده تدریس معلم، تدریس نیمه مستقل و به تدریج تدریس مستقل خواهند پرداخت و با راهنمایی معلم هماهنگ کننده و معلم راهنما در برنامه‌های مختلف مدرسه، مانند شورای معلمان، انجمن اولیا و مربیان، گردش علمی و ... درگیر خواهند شد.

۶- آخرین مرحله، ارزشیابی است. ارزشیابی می‌تواند از دو بخش به شرح زیر تشکیل

شود:

الف. ارزشیابی دانشجویان: ارزشیابی دانشجویان را می‌توان براساس توافق قبلی با همکاری استادان کارورزی، معلم هماهنگ کننده برنامه کارورزی و معلم راهنما انجام داد.

ب. ارزیابی اعتبار و اثربخشی برنامه کارورزی: این نوع ارزشیابی را می‌توان با نظرخواهی از دانشجو - معلمان در مورد میزان حمایت مدرسه از آنان و پیگیری مرکز تربیت معلم برای تضمین آموزشی با کیفیت مطلوب و به طور کلی، مفید بودن این برنامه در شناساندن واقعیت زندگی مدرسه به دانشجویان انجام داد.

نظرخواهی از دانشجو - معلمان را می‌توان یک یا دو سال پس از فراغت از تحصیل و در شروع استخدام آنان در مدارس انجام داد تا بتوان به اثربخشی برنامه کارورزی در پاسخ به نیازها و انتظارات دانش آموزان و در حل مسائل و مشکلات روزمره کلاس و مدرسه پی برد.

لازم به تذکر است که در شروع همکاری مدرسه و مرکز تربیت معلم و در آغاز هر نوآوری آموزشی لازم است که احتمال مقاومت معلمان مدرسه و عدم آمادگی آنان در پذیرش برنامه مورد توجه قرار گیرد. این نوع برنامه‌ها را نمی‌توان با بخشنامه و به صورت دستور عمل تحمیل نمود. لازمه ایجاد و تداوم هر تغییری در وضعیت آموزشی و پرورشی مدرسه، توجه به نیازها و انتظارات معلمان، توجیه و سهیم نمودن آنان در همه مراحل، اعم از برنامه‌ریزی، اجرا و ارزشیابی است. در غیر این صورت این نوع برنامه‌ها از نظر معلمان تحمیلی، غیر قابل اجرا و به عنوان بار اضافی تلقی خواهد شد.

به همین ترتیب، از مراکز تربیت معلم انتظار می‌رود که در انتخاب استادان کارورزی، نهایت دقت را به عمل آورند و استادانی که برای نظارت بر کار دانشجویان به مدرسه می‌آیند، آمادگی، تعهد و تمایل لازم را برای کار با دانشجو - معلمان و کمک به رشد حرفه‌ای معلمان مدرسه داشته باشند.

به طور کلی براساس آنچه گفته شد، کارورزی را می‌توان به عنوان آموزشی متقابل نگرست که می‌تواند اثرات مثبت بر دانشجو - معلمان و بر مدرسه داشته باشد؛ مشروط بر این که دانشجویان با حضور فعال خود به عنوان رسولان نوآوری و عوامل مؤثر در ارتقای کیفیت مدرسه عمل کنند و با نظارت و هدایت استادان خود، نظریات جدید تربیتی را به مدرسه انتقال دهند. از طرف دیگر، مدرسه نیز باید با پذیرش صمیمانه دانشجویان، برنامه‌ریزی دقیق و صرف وقت برای هدایت، راهنمایی و شرکت دادن آنان در برنامه‌های مدرسه، نقش مهم خود را در آماده‌سازی و آموزش معلمان آینده ایفا نماید.

پی‌نوشت

* سالهای مندرج در این مقاله میلادی است.
۱- در دبستانهایی که بیش از چهار یا پنج معلم مسؤلیت مربی‌گری دانشجویان را به عهده می‌گیرند، یک نفر از معلمان یا معاونان مدرسه به عنوان هماهنگ‌کننده برنامه تعیین می‌شود. این شخص تنظیم و هماهنگ کردن برنامه‌های معلمان را براساس الزامات کارورزی دانشجویان و نظارت بر حسن انجام کار به عهده می‌گیرد.

منابع

- ۱- نگارش، عبدالمجید: بررسی مسائل مراکز تربیت معلم، خرداد ۱۳۷۶، تحقیق کلاسی.
- ۲- بازرگان، زهرا: بررسی وضعیت تکلیف شب در مدارس ابتدایی تهران، فصلنامه تعلیم و تربیت، سال دهم، شماره ۳۸ - سال ۱۳۷۳.
- ۳- رؤوف، علی: تربیت معلم و کارورزی، انتشارات فاطمی، ۱۳۷۱.
- ۴- منبع شماره ۱، ص ۸.
- ۵- منبع شماره ۲، ص ۲۶.
- ۶- سلسیلی، نادر: بررسی دیدگاه مدرسان و دانشجو - معلمان نسبت به نقش مراکز تربیت معلم در ایجاد توان خود رهبری و خود ارزشیابی دانشجو - معلمان، دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی دانشگاه تهران، ۱۳۷۱.
- و فردوسی، طیبه: بررسی عوامل مؤثر در بی‌توجهی دانش‌آموزان به مطالب درسی، فصلنامه تعلیم و تربیت، سال نهم، شماره ۲ - تابستان ۱۳۷۲.

- 7- Norman, D. Lock. **School Experience in Initial teacher training: Management Issues for Headteachers of Primary Schools/ School Organisation Vol is/ no 3 , 1995.**
- 8- Department for Education. (DFE). **The Initial teacher training, (Secondary phase), Curricular 9/92 - 1992 - Department for Education (DFE), The initial teacher training of primary School teachers, Curricular 14/93 - 1993**
- 9- Garner A.E. **The cooperating teacher and Human relationship/ Education, 92/ pp 99-108**

- Zeichner, K. **The Student teaching experience, Action in teacher Education**, 1/ pp s 8-62 - 1978
- Thompson L. L. **Faculty and student Preception of early field experiences** paper presented at the Annual Meeting of the American Educational Research Association, New york/ 1982.
- Boydell. D. **Issues in teaching practice Supervision research: A review of the Litterature.** paper presented at the conference on teaching practice supervision in primary schools, college of St pauland, St, Mary, loth July 1988/ Cheltentan
- 10- Blumberg, A. **Supervision and teachers: a private - cold war**, Berkeley, C. Mc Cutchan. 1974.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی